

עליהם, וסבורים היו מתוך כך שבארצם הם, ועל כן העיזו לדבר קשות עם המלך, בהיותם סבורים — בשביל ריח העפר — שקרובים הם לארצם, ואין להם שם מורא מלכות; כעס המלך, ואמר לרבי יהושע: עשה עמהם ככל אשר תחפוץ!].

אייתי רבי יהושע הנחו מיא דאתו מבי בליעי, שדינחו בתיגדא, אמר להו רבי יהושע לחכמים: מלייהו להאי ואיזילו לכו, מלו ושרו ביה, קמאי קמאי ובלע להו, מלו עד דשמיט בתפייהו, ובלו להו ואזול.

[וכך עשה להם רבי יהושע, כדי שיכלו: לקח כלי ושם בו את המים שהם בולעים את כל המימות, וציוה להם למלאות את הכלי במים אחרים עד שיתמלא וייפטרו וילכו להם, אך כל מים ששפכו לשם היו נבלעים, ונזקקו לשאת על כתפיהם עוד ועוד מים, עד שבלו והלכו לאבדון].

מתניתין:

חמורה מעוברת שלא ביכרה:

והשכים ומצא שילדה שני זכרים שהאחד מהם בלבד הוא בדין פטר חמור, הרי זה נותן טלה אחד לכהן, שהרי ודאי יש לו פטר חמור.

ואם ילדה זכר הקדוש בקדושת בכורה, ונקבה שאינה ראויה להיות קדושה, ואין ידוע מי הוא הראשון, הרי זה מפריש טלה אחד כדי להפקיע מן הבכור — אם אכן יש כאן מי שנתקדש בקדושת בכורה — את קדושתו ואיסורו,⁽¹⁾ אבל אינו נותנו לכהן

פי ההסכם שהתנה עמהם למקרה שהוא ינצח; והכניס כל אחד לחדר אחר, כל חד וחד כי חזי שיתין ביסתרקין, אמר: כולחו חבראי להבא אתו, [כל אחד מהם כשראה באותו חדר שהכנס לשם ששים כסאות, היה בטוח שיביאו לאותו חדר את שאר חבריו] —

אמר ליה לספינא [אמר רבי יהושע לרב החובל]: **שרי ספינתך** [התר עוגן ספינתך] וסע!

בהדי דקאתו חכמי אתונה, שקל רבי יהושע עפרא מעפרייהו [מהעפר שבארצם];

וכי מטי לבי בליעי שקל מלא כוזא דמיא מבי בליעי, [עד שנכנסו כולם לספינה, לקח עמו רבי יהושע עפר מעפר ארצם; וכשהגיעו למקום שם האוקינוס בולע את כל המימות הנופלים לתוכו ומביאם אל התהום, והתהום פולט אותם, נטל עמו מהמים אשר שם מלוא הדלי מים] —

כד אתו החכמים, אוקמיניהו רבי יהושע קמי קיבר, חזנחו המלך לחכמים דהוו מעני, אמר ליה המלך לרבי יהושע, אם כן הני לאו נינחו; שקל רבי יהושע מעפרייהו ושרא עילויהו, ונזקפה קומתם, שהיו סבורים בארצם הם; ומתוך כך אקשו לאפי מלכא; אמר ליה קיסר לרבי יהושע: כל דבעית עביד בהו.

[כאשר הגיעו למקום אשר שם הקיסר, העמיד רבי יהושע את החכמים לפני הקיסר; אך משראה הקיסר שהם מעונים ושפלים, טען לרבי יהושע שאין אלו החכמים; נטל רבי יהושע מהעפר שהביא מארצם וזרק

1. כמבואר בגמרא, שמשנתנו רבי יהודה היא, הסובר: פטר חמור אסור בהנאה, ולכן צריך

אחת מהם ילדה זכר אחד, ואם כן הרי נולדו לו שתי בכורות.⁽³⁾

ואם ילדו זכר ונקבה, או שילדו שני זכרים ונקבה, ונמצא שיש לו בכור אחד ודאי, הרי זה נותן טלה אחד בלבד לכהן, כי בכור אחד ודאי יש לו, אבל אינו נותן טלה נוסף לכהן, כי שמא השניה ילדה את הנקיבה תחילה.⁽⁴⁾

אלא הוא לעצמו, שהרי ספק הוא אם יש כאן דין בכורה, והמוציא מחבירו עליו הראיה.⁽²⁾

מי שהיו לו שתי חמוריות מעוברות שלא ביכרו:

והשכים ומצא שילדו שני זכרים, הרי זה נותן שני טלאים לכהן, כי אנו תולים שכל

לפדותו אף שאינו נותנו לכהן.

2. הוסיף רש"י: ואיסורא ליכא [במה שמשאיר את הפדיון ברשותו], דאפילו פטר חמור גמור שפדאו בשה, אין קדושה לא בו ולא בפדיונו, כדקתני במתניתין "ואם מת — פדיון פטר החמור — נהנין בו", אלא גזל הוא דאיכא, אם אינו נותן את הטלה לכהן, דממונו הוא, והכא ליכא גזל דספק הוא.

3. נתבאר על פי התוספות, שהמשנה עוסקת באופן שאין אנו יודעים מי ילד מה, ומכל מקום נותן שני טלאים לכהן, ואף שיתכן כי האחת ילדה שני זכרים וולדה של השניה נימוח, כי לזה לא חיישינו.

4. כן פירש רש"י.

וכתב עוד רש"י וכן כתבו התוספות והרא"ש, שאם ילדו שני זכרים ונקבה, הרי זה מפריש עוד טלה אחד, כיון שיש ספק שמא ילדה גם השניה זכר תחילה, אלא שהוא לעצמו, וראה מה שכתב הרא"ש את הטעם שלא הזכירה זאת משנתנו.

ובמשנה למלך [בכורים יב כא] כתב, דבפשוטו היה נראה — וכאשר משמע מלשון המשנה שלא הזכירה שמפריש טלה נוסף לעצמו — שאינו צריך להפריש טלה נוסף, כי משנתנו הרי עוסקת באופן שאין אנו יודעים מי ילד מה,

ובכלל הספק שמא ילדה האחת שני זכרים והשניה ילדה נקיבה בלבד, ואם כן יש כאן ספק ספיקא, כי שמא לא ילדה זכר כלל, ואף אם ילדה זכר שמא נולדה הנקיבה תחילה. ואף שכתב רש"י בד"ה או שילדו שני זכרים ונקיבה "דחדא ילדה זכר וחדא ילדה זכר ונקיבה", שהיה משמע לכאורה שאנו יודעים שכן היה, אין זו כוונת רש"י "כי מי דחקו לזה", וראה שם ביאורו בדברי רש"י. [ולפי זה, מה שכתב רש"י דאינו נותן טלה שני לכהן משום שמא ילדה נקיבה תחילה, הוא הדין שהיה יכול רש"י לומר, שספק הוא שמא לא ילדה זכר כלל].

ומכל מקום לרש"י ותוספות חייב להפריש טלה מספק, כמבואר הטעם ברא"ש [סימן י']: כיון דאפשר ליה בתקנתא דהפרשת טלה, ולא קמפסיד ולא מידי, שהרי הוא חולין והוא לעצמו, לית ליה למיסמך אהיתירא דתרי ספיקי. וברא"ש שם הוכיח ממשנתנו, שגם על רוב לא סמכינן ליפטר מלהפריש טלה והוא לעצמו, שהרי בילדה זכר ונקיבה יש רוב לפוטרו, כמבואר שם ובתוספות ד"ה זכר, ומכל מקום מפריש טלה והוא לעצמו, וכמבואר בתוספות שם "דבספק מועט החמירו להפריש טלה לעצמו", והוכיח עוד כן מדברי הגמרא, ויובא בהערה על הגמרא.

ולשון הרמב"ם בזה תתום, שהוא כתב כלשון משנתנו, דבלידת זכר ונקיבה מפריש טלה והוא לעצמו, ובלידת שני זכרים ונקיבה נותן טלה

ואם ילדו שתי נקבות וזכר, או שני זכרים ושתים נקבות, שיתכן ואין כאן אפילו בכור אחד כי הנקבות נולדו תחילה, (5) אין כאן לכהן כלום. (6)

ואם היו לו שתי חמוריות, אחת שכבר

ביכרה, ואחת שעדיין לא ביכרה:

ויילדו שני זכרים, הרי זה נותן טלה אחד לכהן, שהרי אף זו שלא ביכרה ילדה בכור.

ואם ילדו זכר ונקבה, ואין ידוע אם הזכר

אחד לכהן, ולא פירש הרמב"ם אם מפריש טלה נוסף, ואילו על הבבות שבהמשך המשנה טרח הרמב"ם לבאר שאינו מפריש טלה לעצמו, ואם כן בלידת שני זכרים ונקיבה לא ידענו מה דעתו, וראה כסף משנה ומשנה למלך בדעת הרמב"ם. וראה עוד בספר המפתח.

5. א. כתב רש"י על מה ששנינו שני זכרים ושתים נקבות: ספק הן, דשמא כל חד וחד ילדה זכר ונקבה, ושמא נקבות יצאו תחילה, הילכך אין כאן לכהן כלום.

ובפשוטו אין כוונתו לומר דספק ספיקא הוא לפוטרו, שהרי כדי לפוטרו מליתן לכהן אין צריך ספק ספיקא, שאף בספק אחד המוציא מחבירו עליו הראיה. ועוד, דמה ספק ספיקא הוא?! כי אילו היה אומר רש"י דשמא כל חד וחד ילדה נקיבה, היה כאן ספק ספיקא, דהיינו, שמא לא ילדה זכר כלל, ואפילו ילדה זכר שמא יצאה הנקיבה תחילה [וכעין הספק ספיקא שנוכרה בהערה לעיל], וגם ספק ספיקא זה אינו אלא ביחס לאחת, ואין כאן כדי לפוטרו לגמרי מליתן שה לכהן, אבל מה שכתב רש"י "דשמא ילדה כל חד וחד זכר ונקיבה" אין זה עושה ספק ספיקא כלל.

ובהכרח שהכל ספק אחד הוא, שביחס לכל אחת או אומרים שמא ילדה עמה נקיבה והיא יצאה תחילה. ועיקר כוונת רש"י, דאף שבודאי האחת ילדה גם נקיבה ויש בה ספק שמא יצאה נקיבתה תחילה, הרי אין ברור לנו שגם השניה ילדה נקיבה עד שנסתפק שמא יצאה היא תחילה, ולזה כתב רש"י, דחיישינן שמא ילדה

גם היא נקיבה והיא יצאה תחילה. [אך עדיין צריך ביאור, כי למה צריכים אנו להסתפק שילדה זכר ונקיבה והיא יצאה תחילה כדי לפטור אף את השניה, ולמה לא נסתפק שמא השניה ילדה נקיבה ולא זכר, שהרי מרש"י זה עצמו מוכח שאין אנו יודעים מי ילדה מה].

ב. הקשה המשנה למלך [בכורים יב כא ד"ה וחזרת]: הרי בשתי נקבות וזכר איכא ספק ספיקא להחמיר: ספק אם האחת ילדה זכר והשניה ילדה שתי נקבות, ואם כן הזכר קדוש, ואם תמצי לומר שהזכר לא נולד לבדו, אימא הזכר נולד תחילה ואחר כך נקיבה, ולפי מה שהשריש מוהריב"ל שבספק ספיקא מוציאין מידי המוחזק, אם כן למה לא יטול הכהן טלה אחד כיון שהכהן זוכה בשני ספיקות. והיינו שיש כאן ספק ספיקא שעל כל פנים בכור אחד יש כאן, כי שמא לא היתה כאן נקיבה שנסתפק עליה שמא היא יצאה תחילה, ואפילו אם היתה כאן נקיבה, שמא מכל מקום יצא הזכר תחילה, ואם כן יטול הכהן טלה אחד?! ולא דוקא בשתי נקבות וזכר אחד קשה קושיא זו, אלא אף בשני זכרים ושתים נקבות, כי שמא האחת לא ילדה נקיבה כלל, ושמא יצא הזכר תחילה. וראה מה שצידד שם ליישב בדמיון שאין לו תובעין אין הכהן מוציא ממון בספק ספיקא, אך הקשה על זה, ראה שם ובספר המפתח.

6. א. כתב רש"י: אלא מפריש לכהן שני טלאים לאפקועי איסוריהו והן לעצמו, והיינו משום שספק הוא, ודינו להחמיר לענין הפרשה. ומה שהצריך רש"י שני טלאים ראה בהערה בהמשך

ושה זה אפשר שיהיה מן הכבשים ואפשר שיהיה מן העזים, זכר ונקבה [או נקבה] גדול וקטן, תמים ובעל מום.

ופודה בו פעמים הרבה, אם החזירו לו הכהן אחר שנתנו לו.⁽⁷⁾

מזו שכבר ביכרה ואין כאן בכור, או שמא מזו שלא ביכרה ויש כאן בכור, הרי זה מפריש טלה אחר, אך אינו נותנו לכהן, כי שמא אין כאן בכור ונוטלו לעצמו.

ומנין שפודים בשה? שנאמר: "ופטר חמור תפדה בשה".

כאן ספק ספיקא שהישראל צריך לפדות אחד מהנולדים לו יהיה איזה שיהיה. וכנראה טעמו של המשנה למלך הוא, שאין חיוב הפדיון בא כדי להתיר לו להשתמש בכור, אלא שציותה תורה להפקיע את קדושת ואיסור הבכור, ואם כן כיון דמכח ספק ספיקא ידענו שיש לו בעדרו בכור שהוא קדוש ואסור, הרי הוא חייב בפדיון. וכתב עוד: וראיתי להראב"ד שכתב: יש כאן שיבושין, והספיקות: שמא הזכר יצא אחר הנקיבה. והנראה שכוונתו להשיגו מה שכתבנו, דאיך כתב דאינו צריך להפריש טלה לפי שיש כאן ספיקות הרבה, ואין כאן אלא ספק אחד, והוא שמא הזכר יצא אחר הנקיבה, אבל השני ספיקות האחרים אדרבה להחמיר, וכדכתיבנא. ומיהו הכסף משנה פירש באופן אחר את כוונת הראב"ד, וראה רדב"ז.

ובחזון איש [בכורות יז א] כתב בביאור שיטת הרמב"ם שאינו מחייבו להפריש טלה מספק: משום שאנו דנין על כל אם ואם לבד, ובכל אחת אנו צריכין להחליט שהיא לא ילדה בכור מכח ספק ספיקא, דילמא לא ילדה זכר כלל ואם תמצי לומר שילדה זכר דילמא ילדתו אחר נקיבה, וכיון שהחלטנו בכל אחת שלא ילדה בכור, אמרינן דאין כאן בכור, אף על גב דכשאנו דנין על הולד יש בו רק ספק אחד, מכל מקום כיון דהספק מחמת שתי אמהות, ובכל אחת ספק ספיקא להתיר, ספיקו מותר. וראה מה שהוסיף שם במוסגר.

7. כן פירש רש"י כאן ולעיל ד ב. אבל

המשנה.

אבל הרמב"ם [בכורים יב כא] כתב: ילדו שתי נקבות וזכר, או שני זכרים ושתי נקבות אין כאן לכהן כלום, ואינו צריך להפריש טלה לעצמו. לפי שיש כאן ספיקות הרבה, שמא האחת ילדה זכר והשניה שתי נקבות, או שמא זו ילדה נקיבה והאחרת זכר ואחריו נקיבה, או נקיבה ואחריה זכר, וכן ספיקות הרבה יש בשני זכרים ובשתי נקבות.

ודבריו אינם מובנים, כי מה הוא זה שכתב הרמב"ם שמא האחת ילדה זכר והשניה שתי נקיבות, והרי לפי צד ספק זה חייב הוא להפריש על כל פנים טלה אחד, וכן הספק שכתב הרמב"ם "או שמא זו ילדה נקיבה, והאחרת זכר ואחריו נקיבה" אינו ספק לפטור את שתיהן, אלא האחת חייבת, ורק הספק שמא נקיבה ואחריה זכר הוא ספק לפטור.

ובמשנה למלך שם הקשה על הרמב"ם: הרי אדרבה יש כאן ספק ספיקא להחמיר, וכמו שנתבאר בהערה לעיל, ואפילו להוציא ממון היה צריך לפי דעת מוהריב"ל, ואילו הרמב"ם הוסיף עוד לפוטרו מלהפריש טלה. [ומבואר מדבריו, דגם לענין פדיון לעצמו יש כאן ספק ספיקא להחמיר, ואף שיש לומר, דכיון דעיקר הפדיון הוא להפקיע את איסורו של הבכור, וכשאנו דנים על האיסור עצמו הרי אין כאן ספק ספיקא, כי אף שמכח הספק ספיקא ידענו שיש כאן אחד שהוא אסור, הרי אין אנו יודעים מי הוא האסור, וספק זה ספק אחד הוא ולא ספק ספיקא, ואינו דומה לחיוב הפדיון לכהן, שהכהן טוען דיש

שיצאו שניהם כאחד ושניהם בכורות, והרי אמרה תורה שאף שני בכורות קדושים; וחכמים נחלקו עליו שם, משום שאי אפשר לצמצם.

סבורה היתה הגמרא בטעם המשנה שאינו נותן אלא טלה אחד, שהוא משום שאי אפשר לצמצם, ונקטינן שהאחד יצא קודם לשני ואין כאן אלא בכור אחד, ואם כן: **מאן תנא**, מי הוא התנא ששנה את משנתנו?

אמר רבי ירמיה דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי, האמר גבי בכור בהמה טהורה, שאם יצאו שני ראשיהם כאחד שניהם קדושים משום דאפשר לצמצם, ואם כן אף כאן מן הדין שיהיו שניהם בדין בכורה.⁽⁸⁾

ונכנס לדיר להתעשר, ויתבאר כוונת המשנה בגמרא.

ואם מת הפדיון נהנין בו, ותבאר כוונת המשנה בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: חמורה שלא ביכרה וילדה שני זכרים נותן טלה אחד לכהן:

שנינו במשנה לקמן יז א גבי בכור בהמה טהורה: רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים, ויצאו שני ראשיהן כאחת, רבי יוסי הגלילי אומר שניהם לכהן, שנאמר: "וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים לה", ומשמע: שני זכרים; וטעמו משום דאפשר לצמצם

רשאי להשתמש בו כמו בשליו, אבל שם בעלים לא חל עליו להצד שבאמת אינו שלו, ומכירתו והקדשו אינו אלא ספק אי חל, דלעשות מכירה או הקדש צריך שיהיה בעלים, ומהאי טעמא נמי אין יכול להתפיסו לפדיון פטר חמור עוד הפעם בתורת ודאי, דשמא אינו בעליו. ודעת רבינו תם ז"ל היא: דכל שזכה מכח מוחזק, רחמנא זיכה לו בתורת ודאי, ונעשה בעלים גמור ויכול להקדישו ולמוכרו מכירה ודאית והוא הדין דחזור ופודה בו. ועיין בקונטרס הספיקות כלל א אות ח שנסתפק בזה, ע"ש. וראה עוד שם.

8. **ברא"ש סימן י מבואר**, שאפילו לרבי יוסי הגלילי אין השני בדין בכורה ודאי, כי משנתנו עוסקת באופן שאין אנו יודעים אם נולדו בבת אחת, ורק שהיה לנו לחוש שמא ילדו בבת אחת, והיה למשנה לשנות שמפריש טלה נוסף לעצמו. ומכאן הוכיח הרא"ש, דחיישינן אפילו למיעוטא כשהנידון הוא להפריש לעצמו, וכעין שכתבו

ה**תוספות** שם כתבו, שבאופן זה אין צריך לחדש שפודה בו פעמים הרבה, אלא הסיפא של המשנה עוסקת באופן המבואר ברישא שפודה את הספיקות בטלה והוא לעצמו, ובזה הוא שחידשה המשנה שיכול לפדות בו ספיקות הרבה. וראה בהערה שם, שיש לדון אם יכול לפדות בבת אחת כמה ספיקות, או שפודה וחוזר ופודה.

ולשיטת רש"י, אדרבה בספיקות אינו פודה בו פעמים הרבה, וכמבואר מדברי רש"י במשנתנו בד"ה שני זכרים, שכתב "מפריש עליהן שני טלאים לאפקועי איסורייהו והן לעצמו".

ובקהלות יעקב בכורות סימן ג ביאר את מחלוקתם:

דעת רש"י ז"ל, דכל הזוכה ממונא מכח מוחזק, אי נמי מכח חזקת מרא קמא אינו נחשב בעליו בהחלט, דבאמת גוף הדבר ספיקא הוא, אלא שאי אפשר להוציא מתחת ידו מספק, והוא

אלא לאבני המפרש שאין קדוש אלא אחד אפילו אם באמת יצאו שני ראשיהן כאחד, ליתני "ויצאו שני ראשיהן כאחד", כשם ששינו גבי בכור בהמה טהורה.

ועוד מקשינן על אביי מהא דתניא: חמורו שלא ביכרה וילדה שני זכרים, ויצאו שני ראשיהן כאחד, רבי יוסי הגלילי אומר: שניהן לכהן, שנאמר "הזכרים לה" —

קודם גמר הקושיא מפרשת הגמרא את לשון הברייתא "שנאמר הזכרים לה", דמשמע: בפטר חמור נאמר "הזכרים לה", והא כי כתיב האי "הזכרים לה" בקדושת הגוף — היינו בכור בהמה טהורה שהוא קדוש קדושת הגוף — הוא דכתיב, ולא בפטר חמור!?

ומפרשינן: אלא אימא בברייתא: "משום שנאמר הזכרים לה", כלומר, היות ונאמר בכור בהמה טהורה "הזכרים לה" ילפינן מיניה נמי לפטר חמור —

ועל כל פנים מבואר בהדיא בברייתא שרבי יוסי חלוק על משנתנו, ותיובתא דאביי — ומסקינן: אכן תיובתא דאביי, ומשנתנו דלא כרבי יוסי הגלילי.

אמר אביי: אפילו תימא רבי יוסי הגלילי, שאני התם גבי בכור בהמה טהורה, דכתיב [שמות יג יב]: "וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים [לשון רבים] לה", הרי שריבתה תורה שני זכרים לבכורה, אבל גבי פטר חמור אין קדוש בבכורה אלא אחד, וספק הוא מי קדוש.

ומקשינן: וליגמר פטר חמור מיניה [מבכור בהמה טהורה], שיהיו שני זכרים בדין בכורה אף בפטר חמור!?

ומשינינן: הא מיעט רחמנא "הזכרים [תוספת ה"א]", למעט פטר חמור.

איכא דאמרי: לימא מתניתין דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי, האמר דאפשר לצמצם.

אמר אביי: אפילו תימא רבי יוסי הגלילי היא, שאני התם דכתיב "הזכרים לה".

ומקשינן: בשלמא לרבי ירמיה דלא מוקי לה כרבי יוסי הגלילי, ונקטינן שלא יצאו שני ראשיהם כאחד, היינו דלא קתני "ויצאו שני ראשיהן כאחד" כשם ששינו גבי בכור בהמה טהורה.

התוספות ד"ה זכר.

ובחזון איש [בכורות יז א] כתב לפרש, [ראה שם מה שהוקשה לן], שדקדוק הגמרא הוא, שאילו היתה סוברת משנתנו כרבי יוסי הגלילי היה לה לשנות שאם ראינו יציאת שניהם בבת אחת הרי שניהם בדין בכורה ודאי, שהרי כל האופנים נשנו כמשנה, ולמה לא הזכירה משנתנו גם אופן זה.

ולדבריו מתיישבת קושיית רבי עקיבא איגר

בשור"ת חלק א סימן קסז [הובאה בליקוטים לקמן יז], שהקשה לשיטת התוספות [כפי שהובאה שם] בבאור "אי אפשר לצמצם", דהיינו שאי אפשר לברר את הדבר, אבל מכל מקום יכול להיות שהוא מצומצם, אם כן הרי כאן שלא היתה הלידה בפנינו, אלא שנמצאו בדיר שני זכרים, איך תלוי הדין במחלוקת רבי יוסי הגלילי וחכמים אם סומכים על השערת ראות עינינו, והרי ממילא לא היתה הלידה